

نماز در ادیان ابراهیمی

یوسف جمالی*

چکیده

یکی از وظایف بسیار مهم انسان نسبت به دین، تکریم و عمل به احکام و سنت آن است. از سوی دیگر، در همه ادیان احکام و سنت‌های خاصی وجود دارد که عمل به آنها یا واجب است یا مستحب، که به صورت نماز، نیایش، دعا و ... انجام می‌شوند. این قوانین در ادیان ابراهیمی تا حدودی مشابه و در مواردی مشترکند، از این روی پیروان آن گاه به صورت دعا به درگاه حق راز و نیاز می‌کنند و برخی به صورت نماز که به همان معنای دعا است، رکوع و سجود برپا می‌کنند. این گونه که خود کیفیت انجام احکام و سنت‌های پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله، حضرت موسی و حضرت عیسی علیه السلام و ...، چه بسا مختلف باشد، ولی در هر حالت سپاسگزاری درگاه خدا بود و دعا و نیایش محسوب می‌گردید و بسان طلب عفو، رحمت و بخشش از خداوند می‌باشند. این مهم‌ترین خواست پیروان ادیان است که در قالب دعا، نیایش و نماز تبلور یافته است و صورت‌های متفاوتی دارد.

کلید واژه‌ها: نماز، ایمان، طهارت، سنت، یهودیان، کلیسا، اورشلیم، استجابت.

درآمد

وقتی که ما به واژه نماز نگاه می‌کنیم یا تاریخچه نماز را بررسی می‌کنیم معلوم می‌شود که نماز یکی از پنج اصلی است که اسلام بر آن بنا شده است. چنانچه امام باقر علیه السلام می‌فرماید:

* کارشناسی ارشد ادیان و مذاهب / پاکستان

«بنی الاسلام علی خمسة اشياء، علی الصلاة و الزکاة و الحج و الصوم و الولاية»^۱.

نماز ستون دین است به طوری که پذیرفته شدن عبادات دیگر در گرو قبولی این عبادت قرار داده شده است، امام جعفر صادق علیه السلام فرمود: «اول ما يحاسب الله العبد علی الصلاة فاذا قبلت قبل منه سائر عمله و اذا ردت علیه رد ما سواه» اولین چیزی که بنده محاسبه می‌گردد نماز است، پس اگر پذیرفته شود سائر اعمال او پذیرفته می‌شود و اگر پذیرفته نشود، سائر اعمال او نیز قابل قبول نیست.^۲

نماز در هر دین وجود دارد، ولی کیفیت انجام آن متفاوت است. نماز دارای شرایط و آدابی است که فرد مسلمان موظف به رعایت برخی از آنها به صورت واجب و رعایت برخی به صورت مستحب می‌باشد. در قرآن، نماز بارزترین مصداق ارتباط با خداوند می‌باشد، اهمیت آن به حدی است که یکی از اهداف بعثت انبیاء را اقامه نماز می‌داند. در قرآن مجید مهم‌ترین مصداق تقوی نماز را ذکر می‌کند. «هَاقِمٌ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَةَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا ... وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْبُدُوا الصَّلَاةَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ». (پس روی خود را با گرایش تمام به حق، به سوی این دین کن با همان سرشتی که خدا مردم را بر آن سرشته است ... و از او پروا بدارید و نماز را برپا کنید و از مشرکان مباشید).^۳

تعریف نماز

نماز در لغت به معنی دعا است، اما در اصطلاح عبارت است از عبادت خاصی که حدود و اوقات شرعی مخصوصی دارد.^۴ نمازهای اسلامی به دو دسته واجب و نافله تقسیم می‌شوند. مهم‌ترین نماز واجب، نمازهای روزانه است که در پنج نوبت صبح، ظهر، عصر، مغرب و عشاء برگزار می‌شود و مسلمان باید در هر صورت این نمازها را به جا آورد و چنانچه به هر دلیلی آن را

۱. شیخ صدوق، الفقیه، ج ۲، تصحیح علی اکبر غفاری، چ ۲، (قم: جامعه مدرسین، ۱۴۰۴ق.)، ص ۷۴.

۲. همان، چ ۲، ص ۷۴.

۳. روم / ۳۰-۳۱.

۴. انیس بن ابراهیم و دیگران، معجم الوسیط، چ ۲، ج ۱، (بیروت: دار احیاء التراث العرب، بی تا)، ص ۵۲۲؛ الیاس کلانتری، فرهنگ لغات قرآنی، چ ۱، (تهران: نشر بیان، ۱۳۷۷ش.)، ص ۳۶؛ عبدالله عباس الندوی، قاموس الفاظ القرآن الکریم، ترجمه عبدالرزاق، (لاهور: دار الاشاعت)، ص ۲۱.

به وقت خود انجام نداد باید قضای آن را به جا آورد چون از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله سؤال شد، بهترین اعمال کدام است؟ فرمود: «الصلاة لمواقبتها». نمازی که در وقت خودش به جا آورد.^۱

در قرآن مجید می‌فرماید: «در انجام همه نمازها و (به خصوص) نماز وسطی (نماز ظهر) کوشا باشید و از روی خضوع و اطاعت برای خدا به پا خیزید».^۲
در این آیه می‌فرماید: واژه «قانتین» از ماده قنوت به دو معنی آمده است:
۱. پیروی و اطاعت کردن؛

۲. خضوع و تواضع، ولی بعید نیست که در آیه فوق به هر دو معنی باشد.
چنان چه در حدیثی از امام صادق علیه السلام آمده است که در تفسیر «قوموا لله قانتین» فرمود: «منظور از این است که نماز را با خضوع و توجه به خداوند به جا آورید» و دیگر نیز می‌فرماید: «از روی اطاعت به پا خیزید و به جا بیاورید».^۳

تاریخچه نماز در قرآن

نماز در ادیان ابراهیمی، در میان عبادات همیشه رتبه اول را به خود اختصاص داده است. در قرآن اولین نماز و دعا برای اقامه نماز از زبان حضرت ابراهیم علیه السلام شنیده می‌شود و بعد از او نماز یکی از ارکان اصلی دین برای تمام پیامبران شمرده شده است. با نگاه به قرآن در مورد نماز با آیات ذیل مواجه می‌شویم:

۱. نماز ابراهیم علیه السلام: در دعای حضرت ابراهیم علیه السلام هنگام سکونت در بیت‌الله الحرام آمده است:
«پروردگارا! آنها بسیاری از مردم را گمراه کردند. پس هر که از من پیروی کند بی‌گمان او از من است و هر که مرا نافرمانی کند، به یقین تو آمرزنده و مهربانی».
«پروردگارا! [من یکی] از فرزندانم را در دره‌ای بی کشت نزد خانه محترم تو سکونت دارم. پروردگارا! تا نماز را به پا دارند، پس دل‌های برخی از مردم را به سوی آنان گرایش ده و آنان را از محصولات مورد نیازشان روزی ده باشد که سپاسگزاری کنند».^۴

۱. عیوض الجریری، الفقه علی المذاهب الاربعه، ج ۱، (بیروت: دار احیاء التراث العربی، بی‌تا)، ص ۱۵۷.
۲. بقره / ۲۳۸.
۳. محمد بستونی، تفسیر جوان (برگزیده تفسیر نمونه)، (تهران: بیان جوان، ۱۳۸۴ ش.)، ص ۱۴۹.
۴. ابراهیم / ۲۶ - ۳۷.

۲. قامه نماز توسط اسحاق و یعقوب علیهما السلام: «و اسحاق و یعقوب را [به عنوان نعمتی] افزون بر او بخشیدیم و همه را از شایستگان قرار دادیم و آنان را پیشوایان قرار دادیم که فرمان ما هدایت می کردند. و به ایشان انجام دادن کارهای نیک و بر پا داشتن نماز و دادن زکات را وحی کردیم و آنان پرستنده‌ها بودند»^۱.

۳. اقامه نماز توسط حضرت موسی علیه السلام: «و به موسی و پیروان وحی کردیم که شما دو تن برای قوم خود در مصر خانه‌هایی ترتیب دهید و سراهایتان را رو به روی هم قرار دهید و نماز برپا دارید و مؤمنان را مژده ده»^۲.

۴. نماز حضرت شعیب علیه السلام: «گفتند: ای شعیب! آیا نماز تو به دستور می‌دهد که آن را پدران ما می‌پرستیده‌اند رها کنیم، یا در اموال خود به میل خود تصرف نکنیم؟ راستی تو بُردبار فرزانه‌ای»^۳.

۵. نماز حضرت زکریا علیه السلام: پس در حالی که ایستاده بود در محراب خود دعا می‌کرد.^۴

۶. سفارش لقمان به فرزندش درباره‌ی نماز^۵

۷. دستور خداوند به مریم علیها السلام برای نماز: «ای مریم! فرمانبردار خدای خود باش و سجده کن و با رکوع کنندگان رکوع نما»^۶.

نشانه‌ی نماز و فوائد آن

نماز نشان از خدا دارد و همین تمام سخن است. قرآن نماز را نشانه‌ی ایمان، تقوی، اصلاح و... برشمرده است.

در سوره بقره آمده است:

۱. مریم / ۵۵.
۲. یونس / ۸۷.
۳. هود / ۸۷.
۴. آل عمران / ۳۹.
۵. لقمان / ۱۷.
۶. آل عمران / ۴۳.

«این است کتابی که در حقانیت آن هیچ تردیدی نیست و مایه هدایت و تقوی پیشه‌گان است، آنانی که به غیب ایمان می‌آورند و نماز را بر پا می‌دارند و از آنچه به ایشان دادیم انفاق می‌کنند».^۱

یکی از ویژگی‌های بارز مؤمن اقامه نماز می‌باشد، به عنوان نمونه می‌فرماید:
«ولی شما، تنها خدا و پیامبر اوست و کسانی که ایمان آورده‌اند همان کسانی که نماز بر پا می‌دارند و در حال رکوع زکات می‌دهند».^۲

و می‌فرماید:
«و اگر ایمان دارید، از خدا و پیامبرش اطاعت کنید، مؤمنان همان کسانی که چون خدا یاد شود دل‌هایشان بترسد. و چون از آیات او بر آنان خوانده شود بر ایمان‌شان بیفزاید و از آنچه به ایشان روزی داده‌ایم انفاق می‌کنند».^۳

آداب و شرایط نماز

طهارت

طهارت شامل وضو، غسل و تیمم می‌باشد. در قرآن ذکر شده است:
«ای کسانی که ایمان آورده‌اید! چون، [عزم] نماز برخیزید، صورت و دست‌هایتان را تا آرنج بشوید و سر و پاهای خودتان را تا برآمدگی پیش [هر دو پا] مسح کنید».^۴
«و اگر جنب هستید، خود را پاک کنید [غسل نمایید]...».
در سوره نساء مثل آیه قبلی نیز آمده است:
«ای کسانی که ایمان آورده‌اید! در حال مستی به نماز نزدیک نشوید تا زمانی که بدانید چه می‌گویید و در حال جنابت [وارد نماز نشوید] مگر اینکه راه‌گذر باشید تا غسل کنید و اگر بیمارید و در حال سفرید...».^۵

۱. بقره / ۲-۳.

۲. مائده / ۵۵.

۳. انفال / ۱-۳.

۴. مائده / ۶.

۵. نساء / ۴۳.

وضو

طریقه طهارت گرفتن برای نماز به صورت وضو، غسل و یا تیمم می‌باشد، و داشتن یکی از این صورت‌ها با لحاظ شرایط، کفایت می‌نماید.

وضو به دو صورت ترتیبی و ارتماسی صورت می‌گیرد.

«آنچه در وضو واجب است، شستن صورت و دست‌ها و مسح سر و پاها می‌باشد»^۱.

بنا بر احتیاط واجب، باید صورت از بالا به پایین شسته شود و شستن از پایین به بالا، بنا بر احتیاط واجب جایز نیست. البته آب را از پایین صورت به بالا برگرداند لیکن وقتی که آب به پایین برمی‌گردد نیت شستن نماید، جایز است.^۲

اما در وضو ارتماسی، به ترتیب وضوی ترتیبی شخص صورت و دست را به نیت وضو در آب فرو می‌برد و بعد به مسح می‌پردازد.

غسل

در برخی موارد غسل برای نماز واجب است؛ مانند غسل جنابت، مس میت، حیض و... . غسل هم دارای دو نوع ترتیبی و ارتماسی است. غسل‌های واجب شش نوع است: «جنابت، حیض، استحاضه، نفاس، مس میت و غسل اموات و بنابراین اقوی غیر از غسل اموات سایر غسل‌ها وجوب شرعی ندارند»^۳.
بعد از وضو و غسل و تیمم باید نمازگزار رو به قبله شود.

تعیین جهت قبله

در قرآن آمده است که:

«و از هر جا بیرون آمدی روی خود را به سوی مسجد الحرام بگردان و هر کجا بودید روی‌های خود را به سوی آن برگردانید تا بر مردم بر شما حجتی نباشد...»^۴.

۱. روح الموسوی الخمینی، تحریر الوسیله، ج ۱، ج ۱، ترجمه محمد باقر موسوی، (قم: دارالعلم، ۱۳۶۸ ش.)، ص ۲۶، مسأله ۱.
۲. همان، ج ۱، ص ۲۷.
۳. همان، ج ۱، ص ۴۴.
۴. بقره / ۱۵۰.

اذان یا ندا

در قرآن آمده است:

«و هنگامی که [به وسیله اذان مردم را] به نماز می‌خوانید آنان به مسخره و بازی می‌گیرند. زیرا آنان مردمی هستند که نمی‌اندیشند».^۱

منظور از نادیتیم اذانی است که در اسلام قبل از هر نماز واجب روزانه تشریح شده است. به طوری که گفته می‌شود جز در این آیه در هیچ جای دیگر قرآن، از اذان اسمی برده نشده است.^۲ اذان، به مفهوم اعلام زمان نماز برای مسلمانان و شعار آنان برای دعوت به سوی خداوند است، محتوای اذان این است:

«الله اکبر ۲. اشهد ان لا اله الا الله ۳. اشهد ان محمداً رسول الله ۴. حیّ علی الصلاة ۵. حیّ علی الفلاح ۶ حیّ علی خیر العمل ۷. الله اکبر ۸ لا اله الا الله».

اوقات نماز

نمازها وقت‌های خاصی دارند که باید فقط در همان اوقات اقامه شوند. چنان چه وقت نمازهای روزانه در قرآن آمده است:

«پس بر آنچه می‌گویند شکبیا باش و پیش از برآمدن آفتاب و قبل از فرو شدن آن با ستایش پروردگارت او را تسبیح گوی و برخی از ساعات شب و حوالی روز را به نیایش پرداز، باشد که خشنود گردی».^۲

تحریم نماز در حالت مستی

«ای کسانی که ایمان آورده‌اید! در حال مستی به نماز نزدیک نشوید تا زمانی که بدانید چه می‌گویید».^۳

اخلاص در نماز

شرط پذیرش نماز اخلاص است. در قرآن به پیامبر ﷺ می‌فرماید:

۱. مائده / ۵۸.

۲. محمدحسین طباطبایی، تفسیر المیزان، ج ۶ (ترجمه محمدباقر موسوی، قم: انتشارات جامعه مدرسین، ۱۳۷۴ ش.)، ص ۳۸۰.

۳. طه / ۱۳۰.

۴. نساء / ۴۳.

تعقیبات نماز

و چون نماز را به جای می‌آورید خدا را در همه حال ایستاده و نشسته و بر پهلو آرمیده یاد کنید. پس چون آسوده خاطر شدید نماز را به طور کامل به پا دارید چون نماز بر مؤمنان در اوقات معین مقرر شده است.

گونه‌های نماز در اسلام

نماز روزانه: نمازهای روزانه‌ی هر مکلف باید در پنج نوبت انجام پذیرد. صبح (۲ رکعت)، نماز ظهر (۴ رکعت)، نماز عصر (۴ رکعت)، نماز مغرب (۳ رکعت) و نماز عشاء (۴ رکعت).
که زبان انجام و اقامه این نمازها را خداوند در قرآن مورد اشاره قرار داده است:
و در دو طرف روز (اول و آخر آن) و نخستین ساعات شب نماز را بر پا دارید، زیرا خوبی‌ها، بدی‌ها را از بین می‌برد، این برای پند گیران، پندی است.^۲
و آیه دیگر می‌فرماید: «نماز را از زوال آفتاب تا نهایت تاریکی شب برپا دار، و نیز صبح را زیرا نماز صبح همواره مقرون با حضور فرشتگان است...».^۳
و همچنین در سوره طه آمده است: «پس هر آن چه می‌گویند شکبیا باش و پیش از برآمدن آفتاب و قبل از فرو شدن آن با ستایش پروردگارت [او را] تسبیح گویی و برخی از ساعات شب و حوالی روز را به ستایش بپرداز، باشد که خشنود گردی».^۴

نماز خوف

در قرآن مجید آمده است:

«بر نمازها و نماز میانه مواظبت کنید و خالصانه برای او به پا خیزید پس اگر بیم داشتید پیاده یا سواره (نماز بخوانید) و چون ایمن شدید خدا را یاد کنید که آنچه نمی‌دانستید به شما آموخت».^۱

۱. کوثر / ۲.

۲. هود / ۱۱۴.

۳. اسراء / ۷۸.

۴. طه / ۱۳۰.

نماز قصر

انسان باید در سفری که کمتر از هشت فرسخ شرعی (۲۲/۵ کیلومتر) نباشد، نماز خود را شکسته بخواند. در مسافرت نمازهای چهار رکعتی روزانه به دو رکعت کاهش می‌یابد؛ یعنی نمازهای ظهر و عصر و عشاء در ضمن در صورتی نماز انسان شکسته می‌شود که شغل آن شخص مسافرت نباشد یا برای سفر معصیت نباشد.

در سوره نساء آمده است که: و چون در زمین سفر کردید، اگر بیم داشتید آنان که کفر ورزیده‌اند بر شما آزار برسانند گناهی بر شما نیست که نماز را کوتاه کنید چرا که کافران پیوسته برای شما دشمنی آشکارند.^۲

نماز جمعه

نمازی که به جای نماز ظهر در روز جمعه برگزار می‌شود و دارای دو جز (خطبه و نماز معمول) می‌باشد. خطبه‌هایی که قبل از نماز برگزار می‌شود در نماز جمعه حداقل با پنج نفر شکل می‌گیرد و حتماً باید به صورت جماعت باشد. در شهر فقط یک نماز جمعه برگزار شود... در سوره جمعه آمده است: ای کسانی که ایمان آورده‌اید! چون برای نماز جمعه ندا داده شد، به سوی ذکر خدا بشتابید و داد و ستد را وا گذارید. اگر بدانید، برای شما بهتر است.^۳

منظور از نماز جمعه همان نمازی است که مخصوص روز جمعه تشریح شده است.^۴

نماز در یهودیت

نماز در لغت و اصطلاح

نماز معادل فارسی، واژه صلاه می‌باشد و ترجمه آن به انگلیسی (Prayer) می‌باشد؛ ولی این معادل دقیق نیست. چنانچه در دائرة المعارف اسلامی آمده است که در «کلمة صلوطا الارامیه» واژه «صلوطا» در زبان آرامی معنای واضحی دارد صلاً در آرامی به معنای خمیدگی،

۱. بقره / ۲۳۸ - ۲۳۹.

۲. نساء / ۱۰۱.

۳. جمعه / ۶.

۴. تفسیر المیزان، ج ۱۹، ص ۴۶۱.

فرو دستی، و ایستادن است و ماده صلوطاً اسمی برای افعال مشتق شده از آن است و معنی خم شدن را می‌دهد و در بسیاری از لهجه‌های آرامی برای استناد به نمازهای شرعی استفاده می‌گردد، هر چند که معنای نماز فردی شخصی و... که معمولاً در زبان سریانی به آن عوطاً گفته می‌شود، نیز می‌باشد.^۱

نماز و نیایش مهم‌ترین مراسمی است که در کنیسه بر پا می‌شود. نماز هم به معنای دعا آمده است و هم در زبان عبری به معنای فشار قرار دادن یا خود آوری و اظهار خشوع بوده است. علمای بزرگ مجمع یهودی از اوائل قرن پنجم قبل از میلادی به تدریج برای نیایش‌ها قوانین وضع کردند. این روند تنها پس از ویران شدن معبد و از میان رفتن عبادت قربانی مرکزی که به شکل اهدایی حیوانات و گیاهان بود، کامل گردید و نماز که از آن به عنوان «قربانی لب‌ها» و یا «عبادت قلبی» نام برده می‌شد جایگزین آن گردید.^۲

یهودیان هنگام نماز و نیایش به سمت بیت المقدس رو می‌کنند، و قوس کنیسه شبیه به قفسه یا کمدمی که غالباً پست پرده قرار دارد و طومارهای تورات در آن جا نگهداری می‌شود. هر دلدار رو به بیت المقدس قرار داده می‌شود، و آن را به صورت کانون نیایش درمی‌آورد.^۳

سنت یهودیان

یهودیان در هنگام نماز به سوی مسجد الاقصی رو می‌کنند و این سنت همه یهودیان شرقی است، اما یهودیان بیت المقدس به سوی معبد نماز می‌گذارند. کتاب‌های متعددی درباره نمازهای یهود وجود دارد که چارچوب کلی نماز و نیایش‌ها در آنها با یکدیگر تفاوت چندانی ندارد و فقط در نحوه وطن و قرائت و دیگر مسائل حاشیه‌ای با هم فرق دارند.^۴

در مورد اهمیت دعا و نماز گفته شده است:

۱. دایرة المعارف اسلامی، ج ۱۴، ص ۲۷۸.

۲. عبدالوهاب المسیری، دایرة المعارف یهود، یهودیت و صهیونیسم، ج ۱، ص ۵، ترجمه مرکز مطالعات و پژوهش‌های خاور میانه، (تهران: کنفرانس حمایت از انتفاضه فلسطین، ۱۳۸۳ ش.)، ص ۲۴۵.

۳. جان آر هینلر، راهنمای ادیان زنده، ج ۱، ص ۱، ترجمه عبدالرحیم گواهی، (قم: دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۸۵ ش.)، ص ۱۰۱.

۴. دایرة المعارف یهود، یهودیت صهیونیسم، ج ۵، ص ۲۴۵.

«دعا و نماز از قربانی‌های بزرگ‌تر و مهم‌تر است، دعا و نماز از اعمال نیک نیز با اهمیت‌تر است؛ زیرا ما کسی را نداریم که از لحاظ انجام اعمال نیک از سرور ما موسی والاتر باشد، با این حالت حاجت او فقط با خواندن دعا و نماز برآورده شد.^۱»

میکاه نبی آمد و آنها را به سه اصل کاهش داد. چنان که نوشته شده است: ای انسان! به تو گفته شده است که چه چیزی خوب است، و خداوند از تو چه چیزی را می‌طلبد، غیر از اینکه الطاف را به جا آوری، احسان و نیکوکاری را دوست بداری و در حضور خدای خویش با فروتنی رفتار نمایی!^۲

نماز سپاس‌گزاری

بهترین سپاس‌گزاری از خداوند متعال عرض تشکر و فروتنی است. تشکر و سپاس‌گزاری در حالت فروتنی و سجده ادا می‌شود. وقتی که می‌گوید:

«ای مؤمنان! ایمان بیاورید، نماز بر پا کنید، ایمان شرط است به ادای و پذیرش نماز خود نماز ادای خاص به احترام خداوند منان است.»

ایمان به عالی‌ترین وجه هنگام دعا کردن و نماز خواندن جلوه‌گر می‌شود زیرا تنها آن کس به خداوند به علاقه او نسبت به آفریدگانش صمیمانه ایمان دارد، به حضور پروردگار دعا می‌کند و حاجات خود را از او می‌خواهد، دعا کردن و نماز خواندن تنها به معنای الحاح برای رفع حاجات شخصی نیست، دعا اعماق قلب با خالق خویش سخن می‌گوید:

«از او دعا و نماز هم به درگاه خداوند قبول و خوش آیند است. ذات خداوند قدوس مشتاق شنیدن دعا و نماز عادلان و نیکوکاران است. دعا و نماز عادلان و نیکوکاران خشم و غضب ذات قدوس تبارک را به رحمت مبدل می‌کند.»^۳

طبق عقیده علمای یهود مهم‌ترین اصلی که تمامی رابطه انسان با خداوند سرانجام بر روی آن استوار می‌شود، ایمان است^۱ و ایمان به عالی‌ترین وجه، هنگام دعا کردن و نماز خواندن جلوه‌گر می‌شود.^۲

۱. گنجینه‌ای از تلمود، ترجمه فریدون گرگانی، (تهران: نشر فریبا، ۱۳۵۰ ش.)، ص ۱۰۱.

۲. میکاه: ج ۶ ص ۱۸.

۳. گنجینه‌ای از تلمود، ص ۱۰۰.

استجابت نماز و دعا

دعای انسان باید اجابت شود دعا باید صمیمانه و از اعماق قلب برخیزد بلکه انسان کسی که دعا می‌کند و نماز می‌خواند باید شایستگی آن را داشته باشد که دعا و نیایش مستجاب شود. «هر آن کس که رضایت خدا را به جا آورد قلب خود را وقت نماز خواندن و دعا کردن با نیت کامل متوجه او می‌سازد، دعایش مستجاب می‌شود».^۱
هر آن کس که ترس از خدا در دل است سخنانش شنیده می‌شود.^۲

اقسام نماز در آیین یهود

نماز دو نوع است نماز فردی و دلخواه که با توجه به شرایط و نیازهای شخصی خوانده می‌شود و هیچ ارتباطی به آداب و رسوم ندارد، نماز دوم نماز جماعت است. نماز جماعت با دست کم ده نفر در زمان‌ها و مکان‌های مشخص با توجه به آداب و رسوم و قوانین وضع شده بر پا می‌شود، به این ده تن (نصاب) یا (مینیان) گفته می‌شود. همه نماز گزاران ذکرها را با هم تکرار می‌کنند. بخش‌های اندکی از نماز که توسط پیش نماز تنهایی خوانده می‌شود.^۳

ناامیدی از استجابت

لیکن هیچ کس نباید از ترس اینکه دعایش پذیرفته نشود، از خواندن نماز خودداری کند، بلکه باید پیوسته دعا کردن و خواندن نماز ادامه دهد.
اگر انسان می‌بیند که نماز می‌خواند و دعا می‌کند اما دعایش مستجاب نشود باید بار دیگر به دعا پردازد.^۴ یعنی تا آخرین لحظه حیات آدمی نباید امید خود را از رحمت خداوند قطع کند.^۵

۱. همان، ص ۹۸-۹۷.

۲. همان.

۳. راهوت: ۶ ب، تلمود، ص ۱۰۱.

۴. دایرة المعارف، یهود، یهودیت، و صهیونیسم، ص ۲۴۵.

۵. راهوت: ۳۲ ب.

۶. گنجینه‌ای از تلمود، ص ۱۰۱.

دعا برای دیگران

انسان نباید هنگام دعا و نماز به خود بیندیشد بلکه در عین حال به فکر دیگران و احتیاجات آنان نیز باشد. هر کس که می‌تواند برای هم نوعش دعا بخواند و جهت وی طلب رحمت و آمرزش نماید و این کار را نکند گناهکار خوانده می‌شود. چنان چه آمده است که: «حاشا از من که به خداوند گناه ورزیده و از دعا کردن برای شما خودداری می‌نمایم»^۱ دعا را هم به صورت جمع بخواند و نه به صورت انفرادی.^۲

دعا و نماز قلبی باشد؛ چه این که دعای حقیقی، چیزی بیش از حرکت و تلفظ لبان است باید از اعماق قلب برخیزد. دعا و نماز انسان مورد قبول نمی‌شود، مگر اینکه وی قلب و جان خود را کف دست است برافرازیم.^۳ ما نباید تنها دست‌هایمان را هنگام دعا و نماز به سوی خداوند بلند کنیم، بلکه باید قلب خود را نیز متوجه خالق جهان سازیم.^۴ خداوند خدایی خود را دوست بدارید و او را به تمامی دل و به تمام جان خود عبادت نمایید.^۵

نمازهای واجب

در کتاب آشنایی با دین یهود آمده است:

«اساس عبادت یهود را در گذشته (تا حدود ۲۰۰۰ سال پیش) مراسم قربانی‌ها تشکیل می‌داد و دعای لفظی در کنار آن قرار گرفت. اما پس از ویرانی معبد مقدس یهودیان در بیت المقدس در سال ۶۹ میلادی، به علت توقف مراسم قربانی، اصل عبادت یهود، بر نماز و دعاهای کلامی قرار گرفت و با گذشت زمان، آیین و متن نمازها، شکل مدرن امروزی را به خود گرفت.^۶ یک یهودی پرهیزگار هر روز سه بار نماز می‌گذارد. بامداد، بعد از ظهر، شامگاه، نماز فرصتی است برای یهودیان که به خدای خویش نزدیک شود.^۷»

۱. کتاب اول سمائل، ۱۲: ۲۳.

۲. پراخوت: ۲۹، ب ۳۰، الف.

۳. کتاب ارمیاء: ۳، ۱۴.

۴. تلمود، ص ۱۰۲.

۵. سفر تشنه، ۱۱، ۱۳.

۶. مهرداد ایزد پناه، آشنایی با دین یهود، ج ۱، (تهران: انتشارات حور، ۱۳۸۲ ش)، ص ۶۶.

۷. میشل، انسان و ادیان، ترجمه مهراں توکلی، (تهران: نشرنی، ۱۳۷۹ ش)، ص ۲۸۴.

دعاهای فریادرسی و یاری طلبی است نیز یهودیت راست کیش یک کاهن که از نوادگان هارون باشد، باید امامت نماز را به جا آورد.^۱

شرایط خواندن تفیلا (نماز)

شرایط خواندن تفیلا پاکی مکان و بدن نماز گزار و پوشیده بودن بدن در حد معمول است که: آقایان هنگام تفیلا سر خود را با کلاه می پوشانند و زنان نیز موهای خود را در این مراسم می پوشانند.^۲

از شرایط مکانی می توان گفت که: در نماز باید رو به قبله کرد و در مکان تمیز مستقر گردید. در کتاب روش زندگی آمده است که: فقط در جایی می توان تفیلا خواند و یا براخا گفت که تمیز بوده و از هر گونه کثافت و آلودگی و بوی بد به دور باشد.^۳ جهت گیری قبله برای خواندن تفیلا، رو به سوی بیت المقدس و اورشلیم است. تفیلا ویژه شامل موارد:

شبات (شنبه)

روش خودش (اول ماه عبری)

اعیاد سه گانه و اول سال جدید عبری: (به مناسبت ویژه مذهبی)

یوم کیپور: در دهمین روز از سال نو عبری.^۴

غیر از اینها دعاهای وحشت از حوادث طبیعی و یا اتفاقات بد نیز از دیگر دعاهاست.^۵

از نظر لباس و پوشش نیز، هنگام نماز بامداد، یهودی شانه ها و سرشان را با یک شال می پوشانند و بر بازوی چپ و بر پیشانی خود یک جعبه کوچک چرمی می نهد که به یک شحنه چرمی متصلند که با بازو بسته می شود و این از مجموعه را (تفیلیم) می گویند در هر یک از جعبه این دو جعبه یک نوار باریک از پوست حیوان نهاده اند که هر آن «شحا» نوشته شده است. نماز را

۱. همان.

۲. همان.

۳. انسان و ادیان، ص ۱۱.

۴. آشنایی با دین یهود، ص ۷۱-۶۸.

۵. همان، ص ۷۱.

ایستاده رو به معبد بیت المقدس می خوانند. برای آنکه ذهن متن همنا باشند، هنگام نماز و هم چنین خواندن تورات، بالا تنه را به جلو خم (رکوع) و راست می کنند.^۱

نماز در مسیحیت

قبلاً ذکر شد که: صلوه (نماز) به معنای دعا و نیایش آمده است. واژه‌ی نماز یا تفیلا در تورات ذکر شده است یعنی واژه‌ای که دلالت خاصی بر نماز نماید. در عهد قدیم وجود ندارد. بلکه نماز با اصطلاح دعا توأم می باشد. بنابراین تشخیص دادن بین دعا و نماز کار سختی است. پس صلات (نماز) را همان دعا و نیایش ذکر نمودیم که دعا و نیایش به صورت انفرادی یا اجتماعی و یا مناسک خاصی انجام می دادند و می خواندند... که به مرور زمان از معنای دعا به معنای رایج نماز تغییر یافت، اما نماز مسیحی به معنای رایج ادیان نمی باشد، بلکه بیشتر، شکل دعا و نیایش دارد و در یک نگاه دقیق می توان آن را دعا محسوب کرد. نماز مسیحی، نه تنها شکل خاصی ندارد، بلکه آداب و الفاظ خاصی نیز ندارد، و مسیحی آزاد است آن گونه نماز بخواند و دعا کند که دلش می خواهد و یا آن گونه که کلیسا سفارش می کند. مسیحیان هر روز و یا روزهای خاصی، نماز ویژه‌ای که بر آنها واجب باشد، ندارند. البته اگر ما مسیحیت را برگرفته از یهودیت می دانیم یعنی مسیحیت از یهودیت جدا شده است بعضی هم می توانند بگویند نماز همان دعا و نیایش بگیریم یا دعا همان نماز مراد است بیاوریم. برای مسیحیان در روزهای خاصی نماز وجود ندارند که واجب باشد. بلکه آمده است: کانون دعا و نیایش، «نماز و مناجات است». این واژه، در صورت اولیة یونانی خود، به معنای خدمات همگانی بود که یک نفر شهروند، به هزینه شخصی، در اختیار دولت قرار می داد. سپس اصطلاح مزبور به مسیحیت وارد شده و به این معنا به کار گرفته شد که «نماز و دعا» همان خدمتی است که افراد، به عنوان وظیفه و تکلیف دینی، به در خانه خدای خود به جا

می‌آورند، در مکتب ارتودوکس شرقی، این دعا و نیایش جنبه محوری داشته و حیات توأم با نماز و مناجات، مبین راز حضور خداوند در کلیساست، ضمن آنکه حقیقت ایمان را متمثل می‌سازد.^۱ شاید بهتر باشد این اقوال و نظریات را بپذیریم که عبادت و دعا به شکل نماز مدت‌ها بعد از عصر موسی به آیین یهود راه یافت، با این حال در کتاب مقدس آیاتی است که نشان دهنده‌ی نماز می‌باشد. این آیات به قرار زیر می‌باشد:

«ای خداوند! به سخنان من گوش بده و به ناله‌های من توجه فرما، ای پادشاه و ای خداوند! صبحگاهان به پیشگاه تو دعا می‌کنم و تو صدای مرا می‌شنوی پس من انتظار خواهم کشید تا جواب مرا بدهی.»^۲

یکی از تعلیمات حضرت عیسی این است که: دعا می‌کنید مانند ریاکاران نباشید. مثل قرآن کریم: «کسانی که نماز را برای ریا می‌خوانند» تأسف باد، بر کسانی که نماز را با اخلاص و خشوع نمی‌خوانند بلکه برای ریا می‌خوانند... .

وقتی دعا می‌کنید ریاکاران نباشید. آنان دوست دارند که در کنیسه‌ها و گوشه‌های خیابان‌ها بایستند و دعا بخوانند تا مردم آنان را ببینند.

یقین بدانید که آنها اجر خود را یافته‌اند، هرگاه تو دعا می‌کنی به اندرون خانه خود برو، در را ببند و در خلوت دنیا نادیده خود دعا کن و که هیچ چیز از نظر او پنهان نیست اجر تو را خواهد داد.^۳

در کتاب مقدس آیاتی است که نشان دهنده‌ی نماز می‌باشد. مانند: ای خداوند! به سخنان من گوش بده و به ناله‌های من توجه فرما، ای پادشاه! و ای خداوند به فریاد من برس. زیرا من فقط نزد تو دعا می‌کنم. ای خداوند صبحگاهان به پیشگاه تو دعا می‌کنم و تو صدای مرا می‌شنوی. پس من انتظار خواهم کشید تا جواب مرا بدهی.^۴

مقالات

نماز د رادیان ابراهیمی

۱. بوش و دیگران، جهان مذهبی، ج ۲، ترجمه عبدالرحیم گواهی، (تهران: دفتر نشر فرهنگ، بی‌تا، ص ۷۸).

۲. مزامیر، ۱-۳.

۳. عیسی ابن مریم، (تهران: انجمن کتاب مقدس، بی‌تا)، ص ۳۶.

۴. مزامیر، ۵، ۱-۳.

صبح و ظهر و شب به پیشگاه خدا می‌نالیم و شکایت می‌کنیم و او را صدای مرا خواهد شنید.^۱

در تورات گفته شده است:

خداوند خدایی خود را دوست بدارید و او را به تمامی دل و به تمام جان خود عبادت نمایید.^۲
عبادت‌های دیگری هست برای شکرگذاری بنده از خدایش که به او زندگانی بخشیده تا آزادی خویش را به‌و با پیروی از ایمان خویش به خدایش به رستگاری رسد. این گونه نماز را مسیحیان نماز رحمت نامند.^۳

جمع‌بندی

بر اساس آنچه بیان شد می‌توان دریافت که دعا و نماز در ادیان ابراهیمی مورد تأکید بوده است و هر سه دین اسلام، یهودیت و مسیحیت آن را از اصول ایمانی خود شمرده‌اند. در اسلام و یهودیت برای نماز آداب، شرایط و زمان خاصی فرض شده است و به صورت فردی و جماعت برگزار می‌گردد. در مسیحیت نیز گرچه مانند اسلام و یهودیت زمان، شرایط و الفاظ خاصی ندارد، اما به اصل آن در کلیسا و زیر نظر کشش توجه شده است. احیای نماز در هر سه دین موجب تقرب به و مانعی برای فساد جامعه است.

۱. مزامیر، ۵۵، ۱۷.

۲. سفر تشنه، ۱۱، ۱۳.

۳. انسان و ادیان، ص ۲۸۴.